

УДК 32: 316.28 (477) + 81'373

ПРИБЛУДА Л. М.

доцент кафедри гуманітарних дисциплін

Національного університету харчових технологій, Smoloskyr-5@ukr.net

Україна, Київ

ТИПОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ МЕТОНІМІЧНИХ ПЕРЕНЕСЕНЬ У МОВОСВІТІ ПИСЬМЕННИКІВ-ПОСТМОДЕРНІСТІВ

У статті описано типологічні ознаки метонімічних перенесень у сучасній українській художній прозі. Схарактеризовано локальний, атрибутивний, казуальний та темпоральний типи метонімічного перенесення.

Ключові слова: *сучасна українська художня проза, письменники-постмодерністи, вторинна номінація, метонімія, метонімічне перенесення.*

Постановка проблеми. Протягом багатьох років науковці вивчали метонімію лише як важливий тип фігури мовлення, сутність якого полягає в процесі заміни одного лінгвістичного висловлення на інше. Однак вона є яскравим засобом увиразнення в художній творчості письменників постмодерного періоду. Її сутність полягає в перенесенні назви з одного об'єкта на інший, що асоціюється з ним за суміжністю [2, с. 53]. Дослідження типології метонімічних перенесень у художніх творах письменників ХХІ ст. є надзвичайно цікавим та актуальним.

Мета роботи – дослідити типологічні ознаки метонімічних перенесень у мовосвіті сучасних письменників.

Основний виклад матеріалу. Науковці неоднаково трактували метонімію як лінгвістичне явище, розробляли різні класифікації. Однією з перших була класифікація Г. Пауля, який назвав метонімію «перенесенням назви на основі просторових, часових зв'язків» [6]. Про природу локальних і темпоральних слів, семантика яких формується метонімією, писав ще

М. М. Покровський. Мовознавець зазначав, що уявлення про предмети, дії, прив'язані культурно-історичними чи природними умовами до певного місця, викликають уявлення про це місце (асоціація уявлень за суміжністю); як наслідок імена, які відповідають цим предметам, діям використовують як імена локальні [7, с. 30 – 32].

За класифікацією С. Ульмана, розрізняють темпоральний, атрибутивний, а також окремі моделі казуального типу метонімії («автор» → «винахід», «дія» → «результат») [8, с. 17 – 19]. Такі ж самі типи виокремлює С. С. Маслова-Лашанська. До просторової, часової і казуальної метонімії науковець зараховує просторову [4, с. 147 – 148].

У текстах сучасної української прози виокремлюємо чотири типи метонімічних перенесень: локальний, темпоральний, атрибутивний та каузальний.

Локальна метонімія – найпродуктивніший тип метонімічного перенесення. Вона зумовлена асоціативним зв'язком між певними просторовими поняттями. Категорія локалізації в художніх творах новітньої літератури усвідомлюється мовцем як ознака, на основі якої відбувається виділення особливого підкласу. Локальна метонімія охоплює декілька груп вторинних номінацій: *місце* → *людина*, *місце* → *подія*, які мають декілька різних видів. У межах метонімічного перенесення *місце* → *людина* виокремлюємо п'ять підгруп:

1. *Територія, населена людьми* → *люди, що живуть на цій території*. Зазначений тип забезпечує сприймання інформації про зображувані автором події, що відбуваються на певній території, на яку вказує топонімічна назва. Ознакою локалізації дії слугують орієнтири різного масштабу:

– країна, пор.: *Наш селянин навчив Канаду сіяти й орати?* (Є. Дудар);
– місто, пор. *Київ носить сюди харчі, ліки та теплий одяг* (О. Забужко);

– село, пор.: *Тиждень Рокитне гуляло й догулювало Марусине з Льошкою весілля* (Люко Дашвар);

– вулиця, пор.: *Весь Хрещатик дивився їй услід із захватом і любов'ю...* (О. Забужко).

У наведених прикладах назви країн, населених пунктів, вулиці вжито для називання людей, які там проживають.

2. *Приміщення, його частина* → люди, пов'язані з ним за певними просторовими ознаками. Цей тип метонімічного перенесення охоплює назви різноманітних територій, на яких реалізується діяльність певного колективу:

– приміщення, його частина → люди, які працюють у цьому приміщенні. Пор.: – *А щоби його податкова загребла!* (Б. Мельничук); **Бюро перекладів** кивало головами (С. Жадан); **Міліція** у відповідь лише сміялася (Ю. Андрухевич); *Зрештою військкомат допоміг влаштуватися лісником* (Л. Пономаренко);

– приміщення, його частина → люди, які мешкають у цьому приміщенні. Пор.: **Общага** повільно прокидається, гуде, гримають двері, лунають голоси... (Анатолій Дністровий); *Летіли дні, але жодна новина не каламутила спокій замку* (Н. Байдаченко);

– приміщення, його частина → люди, які перебувають у цьому приміщенні. Пор.: *На диво, купе стріло мене привітно* (О. Забарний); *Зала вибухає оплесками* (О. Жупанський).

3. *Назва приміщення* → люди, які в ньому перебувають. Пор.: *У суботу «Оленяча Шкура» вирувала від збудження* (Любка Дереш); – ідеться про назву кав'ярні. У наведених прикладах назви приміщень ужито для називання людей, які там перебувають.

В. В. Зайцева підкреслює, що такий тип зв'язку регулярний і має характер зумовленої необхідності [3, с. 84]. Частотність уживання метонімічних перенесень цього типу в мовотворчості сучасних письменників незначна, оскільки ознака перебування тієї чи іншої групи людей у певному приміщенні не є визначальною.

4. Люди → спортивна команда. Пор.: Був, здається, 1978 рік. «Карпати» грали... (Ю. Винничук); На поле вже вийшли, коли «Лисоня» вже грала у новоствореній Лізі Східних областей... (Ю. Винничук).

5. Назва країни, її столиця → уряд цієї країни. – Чому Бог посилає нам цю погоду? Ватикан же молиться за Україну... – Ага, – погоджується він. – Іще за нас моляться Шррьодер, Квашневський, **США, Грузія**... (І. Карпа). – Спільним для наведених прикладів є компонент «політика держави».

Друга група метонімії *місце* → *об'єкт* репрезентована моделлю *місце* → *дія, подія*, пор.: Так, як їхнє «Разом нас багато» – одностайно й на повен голос, – **Майдан** співав тоді ще тільки один, уже позачасовий «хіт»: гімн України (О. Забужко) – тут територіальна одиниця (майдан) переноситься на події, що на ньому відбувалися.

Атрибутивний тип метонімічного перенесення ґрунтується на асоціації ознаки й об'єкта, якому властива ця ознака. Специфіка цього перенесення полягає в тому, що предметний зв'язок між ознакою, що не обмежена класом певних предметів, а також предметом чи явищем в цілому віддзеркалюється у свідомості мовця як нестійка асоціація, яка зумовлена певною ситуацією. У межах атрибутивного типу метонімічного перенесення виокремлюємо такі групи:

1. Звання (ступінь, вчене звання, посада) → людина, що має це звання, пор.: Дорогі парфуми струменять навсібіч. Не інакше, як **доктор медичних наук. Професор. А може, й академік** (Б. Мельничук);

2. Найвищий орган державної влади → люди, пор.: Учора вдень, під овацію мільйонного натовпу, **Верховний Суд** заборонив **Центральному виборчому комітету (ЦВК)** проголошувати офіційного переможця... (О. Забужко).

Отже, причиною закріплення метонімічних значень атрибутивних зв'язків слугує потреба номінації класу предметів чи явищ за прикметною ознакою.

Каузальний тип метонімічного перенесення ґрунтується на причиново-наслідкових зв'язках. У межах цього типу в сучасній українській прозі виокремлюємо такі групи:

1. *Автор* → *його твір*. Перенесення в цьому разі відбувається за кількома ознаками:

– ім'я та прізвище автора → твір. Пор.: *Я крав поезію та маловідомих українських забутих письменників ХІХ – початку ХХ сторіч, виданих у 50-60-тих роках, коли я ще не міг їх придбати: Стефана Коваліва, Дніпрову Чайку, Любов Яновську, Тимофія Бордуляка, Грицька Григоренка...* (Ю. Винничук);

– прізвище автора → твір автора. Пор.: *І подумати: цитує Шекспіра й Байрона з першоджерел! У наш час!* (І. Роздобудько); *Я швидко увійшла в темряву і сіла в останньому ряду. В костюлі дійсно йшла репетиція. Грала Баха* (І. Роздобудько); – *Зустрінемося на початку Чайковського* (Ю. Винничук);

– ім'я та ім'я по батькові автора → твір. Пор.: *Ах, Тарасе Григоровичу, єдиний Ви наш, хто в ті дні на Майдані звучав абсолютно органічно, на рівні тодішніх колективних емоцій...* (О. Забужко).

2. *Пісня* → *музичний гурт*, пор.: *У кишені заграв «Квін». Вологою рукою він витяг мобілу...* (І. Роздобудько).

У зазначених прикладах ім'я автора асоціюється із творами, що він написав. Тут відбувається перенесення за суміжністю.

Темпоральний тип метонімічного перенесення у творчості сучасних письменників є менш чисельним. Його функціонування зумовлено передусім тим, що будь-яка подія відбувається в часі. Це сприяє формуванню стійких асоціацій між часом і подією, різними якісними сторонами існування об'єкта, позначеного часом тощо. Формується виокремлення об'єкта за часовим параметром його існування, що й стає підставою для семантичних змін [3, с. 89]. М. В. Бондаренко наголошує на тому, що будь-який рух, подія, процес мають просторову й часову сторони. Просторова виражає

взаєморозташованість предметів, явищ, процесів. Часовий бік виражає процес зміни, становлення предметів і явищ [1, с. 4 – 14].

У межах темпорального типу функціонують вторинні номінації, утворені внаслідок перенесення *ім'я історичної особи* → *режим, що панував під час її правління*. Пор.: *Діло було за Брежнєва. Часи були туманні, невизначні і сповнені тихого смутку* (Ю. Виннчук); *Коли за Хрущова війнуло відлигою, він заходився писати спогади про табори...* (С. Жадан); *Україна пережила під Сталіним штучний голодомор 1933-го року...* (О. Забужко).

Метонімічне значення часто асоціюється з поняттям людей, які не тільки живуть у певний час і характеризуються тими чи тими якостями, що є прикметною ознакою періоду. Пор.: *І основне: там нема нашестя «галичан» і ненависних «оранжевих»... Самі тобі голубі... Не життя – а голуба мрія...* (Є. Дудар). В обох прикладах означення формується на основі певних характеристик груп людей, властивих для окремого історичного періоду та ситуації.

Отже, метонімія утворюється на основі зв'язків простішого типу – асоціації за суміжністю.

Висновки. Українська художня проза початку ХХІ ст. – яскравий приклад використання такого засобу вторинної номінації, як метонімія. Найпродуктивнішою моделлю метонімічного перенесення є локальна метонімія, представлена типом перенесення *місце* → *людина*, *місце* → *об'єкт*. Кількісно меншим є атрибутивне, каузальне та темпоральне перенесення. Сучасні письменники активно використовують метонімію як один із засобів творення та увиразнення мовної картини світу.

Література

1. Бондаренко М. В. Типы метонимического переноса и проблемы их системного описания (на материале английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Ленинград, 1980. 17 с.

2. Галайчук А. Ю. Художні евфемізми та проблеми їх відтворення у перекладі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46 (1). С. 231 – 239.

3. Зайцева В. В. Метонімія як спосіб вторинної номінації у мові друкованих засобів інформації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2009. 215 с.

4. Маслова-Лашанська С. С. Лексикологія шведського мови. Ленінград : Изд-во Ленінградського гос. ун-та, 1973. 208 с.

5. Міхальова К. І. Метонімічні переноси власних імен в сучасних англійській і українській мовах (на матеріалі газетних текстів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2014. Вип. 8 (2). С. 153 – 156.

6. Пауль Г. Принципы истории языка. Москва : Изд-во оностр. л-ры, 1960. 500 с.

7. Покровський М. М. Избранные работы по языкознанию. Москва : Изд-во АН СССР, 1959. 382 с.

8. Ульман С. Дескриптивная семантика и лингвистическая типология. Новое в зарубежной лингвистике. Москва : Прогресс, 1962. Вып. 2. С. 17 – 44.

References

1. Bondarenko M. V. Typu metonymycheskoho perenosu u problemy ikh systemnoho opysanyia (na materyale anhlyiskoho yazyka) : avtoref. dyss. ... kand. fylol. nauk : 10.02.04. Lenynhrad, 1980. 17 s.

2. Halaichuk A. Yu. Khudozhni evfemizmy ta problemy yikh vidtvorennia u pereklyadi. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. 2013. Vyp. 46 (1). S. 231 – 239.

3. Zaitseva V. V. Metonimiiia yak sposib vtorynnoi nominatsii u movi drukovanykh zasobiv informatsii : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Dnipropetrovsk, 2009. 215 s.

4. Maslova-Lashanska S. S. Leksykolohiya shvedskoho yazyka. Lenynhrad : Yzd-vo Lenynhradskoho hos. un-ta, 1973. 208 s.

5. Mikhalova K. I. Metonimichni perenosy vlasnykh imen v suchasnykh anhliiskii i ukrainskii movakh (na materialy hazetnykh tekstiv). Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia : Filolohiia. 2014. Vyp. 8 (2). S. 153 – 156.

6. Paul H. Pryntsypy ystoryy yazyka. Moskva : Yzd-vo onostr. I-ry, 1960. 500 s.

7. Pokrovskiy M. M. Yzbrannyye raboty po yazykoznaniiu. Moskva : Yzd-vo AN SSSR, 1959. 382 s.

8. Ulman S. Deskryptyvnaia semntyka y lnhvystycheskaia typolohyia. Novoe v zarubezhnoi lnhvystyke. Moskva : Prohress, 1962. Vyp. 2. S. 17 – 44.

Prybluda L. M.

docent of the department of humanitarian disciplines

National University of Food Technologies, Smoloskyp-5@ukr.net

Ukraine, Kyiv

**TYPOLOGICAL SIGNS OF METONYMIC TRANSFERS
IN THE LANGUAGE OF WRITERS-POSTMODERNISTS**

The article describes the typological features of metonymic transfers in modern Ukrainian fiction. Local, attributive, casual and temporal types of metonymic transfer are characterized.

Key words: modern Ukrainian fiction, postmodern writers, secondary nomination, metonymy, metonymic transfer.